

Djøf og Forsetes konference: Retsstaten under pres, 6. december 2021

Afsnit II: Retsstatens betydning for borgeren

Betydningen for den enkelte borger.

Professor emerita Eva Smith

(02.13.49 – 02.32.24)

Det danske demokrati og retsstat er opbygget over århundreder skridt for skridt.

Først var stemmeretten reserveret til forholdsvis få, men efterhånden kom yderligere grupper med – bl.a. kvinder. Særlige privilegier blev afskaffet, ligesom der blev tilføjet nye retssikkerhedsgarantier for borgerne som f.eks. ombudsmanden.

Siden FN's oprettelse bidrager en række internationale menneskeretskonventioner til styrkelse af borgernes retssikkerhed.

Konventionerne især Den Europæiske Menneskeretskonvention irriterer ofte politikerne.

”Hvorfor skal ældre, europæiske jurister uden demokratisk mandat – fra helt andre samfund f. eks. Tyrkiet - underkende hvad vort demokratisk valgte folketing har bestemt?”

Kan forekomme mærkeligt, og vi ser da også politiske partier, der ønsker at træde helt ud.

De fleste partier bakker op, men man har dog hørt statsministeren sige, at det forekommer urimeligt, at konventionen beskytter forbrydere i stedet for fredelige, lovlydige borgere.

Har statsministeren ret?

Lad os se på historien.....

Efter 2. verdenskrig søgte chokerede politikere at forstå, hvad der var foregået i de tyske koncentrationslejre. At en sådan uhyggelig ondskab kunne finde sted midt i Europa, i Tyskland, et demokrati og gammelt kulturland.

Politikerne så på hinanden og sagde: Aldrig mere. Aldrig, aldrig mere skal vi tillade en sådan grusomhed og umenneskelighed.

Det var tydeligt, at demokratiet ikke var stærkt nok til at beskytte befolkningen mod en tilstrækkeligt hensynsløs og afstumpet hersker.

Hitler kom til magten efter et demokratisk valg.

Der krævedes et stærkere værn for den enkelte borger

Ret skulle erstatte magt

Som lille land bakkede Danmark helhjertet op om disse tanker.

Danmark tilsluttede sig Den europæiske Menneskerettighedskonvention i 1953 og gjorde den til en del af dansk ret i 1992.

Konventionen er enestående ved, at den er tilknyttet en domstol med en dommer fra hvert medlemsland og ved, at borgere kan anlægge sag ved domstolen mod deres eget land, hvis de mener, at deres menneskerettigheder er krænket.

Så mit svar til statsministeren er:

Jo, det er netop meningen. Konventionen beskytter alle – herunder forbrydere.

Dem vi ikke kan lide, har præcis de samme rettigheder som alle andre. Ellers har vi ikke en retsstat

Og hvem er i øvrigt forbryderne?

Vi kalder sabotørerne under 2. verdenskrig for Frihedskæmpere – tyskerne kaldte dem for terrorister

Nelson Mandela stod på USA's liste over terrorister indtil 2008 – på det tidspunkt havde han været Sydafrikas demokratisk valgte præsident i 14 år!

Helt konkret skændes Israel og nødhjælpsorganisationer for tiden om en palæstinensisk Ngo.

I løbet af tresserne nedsatte justitsministeriet 3 lovforberedende udvalg:

Retsplejerådet, strafferetsplejeudvalget og straffelovsrådet

Rådene bestod af dommere, universitetsansatte, advokater (forsvarere, hvis relevant) Derudover en embedsmand fra justitsministeret og politi, hvis relevant.

Jeg så klart den brede sammensætning som en styrkelse af borgernes retssikkerhed.

Udvalgene var effektive, ikke mindst fordi alle var jurister. Det var ikke svært for en forsvarer eller anklager at forstå den andens synspunkter. Derfor kunne der ofte findes fornuftige kompromiser

De fleste betænkninger med lovforslag blev da også fremlagt uden dissenser og stort set fulgt af Folketinget.

Men i 2001 efter nine eleven var der ikke tid til at vente på Strafferetsplejeudvalgets omhyggelige gennemgang. Der blev nedsat et udvalg bestående af anklagemyndigheden, politiet og justitsministeriet.

Dette udvalg udarbejdede terrorpakke 1, og senere terrorpakke 2.

Herefter er strafferetsplejeudvalget afgået ved en stille død.

De andre råd har kun haft få opgaver. Enten ukontroversielle eller bundne opgaver.

Samtidig har der været en udvikling på embedsmandssiden.

Det er sådan i Danmark, at de højere embedsmænd ikke udskiftes, når der udnævnes ny regering.

Jeg har altid betragtet det som en sikkerhed for ikke alene at lov og ret bliver overholdt, men også at vor tradition for retssikkerhed, lighed for loven mv. bliver beskyttet.

Imidlertid er der i de senere år opstået en ny embedsmandstype.

Jeg bemærkede det første gang, da der i 2015 blev udnævnt en ny departementschef i justitsministeriet.

Ved sin tiltræden erklærede hun, at hun så det som sin vigtigste opgave at betjene ministeren, og til medarbejderen forklarede hun bl.a., at politik ikke er et fy-ord.

I 2018 blev der udnævnt en ny rigsadvokat. Ved hans tiltrædelse talte han ikke om sin opgave med at straffe skyldige og beskytte uskyldige.

Han sagde, at hans fornemmeste demokratiske opgave var at udføre ministerens ønsker.

Men hvad er problemet?

Embedsmænd har vel pligt til at hjælpe politikerne?

Ganske rigtigt, men der er en verden til forskel på, om udgangspunktet er i lov og ret og vor retstradition, når man vurderer et ønske fra politikerne – eller om udgangspunktet er: Det gælder om at få gennemført det her. Om ikke andet kan vi skrive os ud af det.

Politikerne har også opdaget den nye type embedsmænd. – og de er begejstrede. De får tingene gjort. Det er noget helt andet end den sure departementschef, jeg havde sidst jeg var minister. Og det endte altid med et mere udvandet lovforslag end det, jeg havde i tankerne

Jeg har med stigende bekymring iagttaget den lovgivning, der er kommet ud af samarbejdet mellem politikere og de nye embedsmænd.

Et eksempel er lovgivningen om fratagelse af statsborgerskab for fremmedkrigere.

Hidtil har domstolene vurderet spørgsmålet. Nu kan det afgøres administrativt.

Men det spørgsmål vil Knud uddybe om lidt.

Samtidigt blev fremsat et lovforslag om børn af danske statsborgere født i krigsområder. Disse børn kunne ikke længere få dansk statsborgerskab – heller ikke, hvis det betød, at de blev statsløse.

Tanken er så hjerteløs, at man savner ord. Efterlade et nyfødt barn – et af denne verdens mest hjælpeløse væsener uden beskyttelse i et krigsområde.

Mor kan rejse hjem – men barnet kan ikke komme med.

Det følger af Statsløsekonventionen art 1, stk. 4, at der skal meddeles statsborgerskab til enhver person født i udlandet af en dansk forældre, hvis han ellers ville blive statsløs.

I forarbejderne gøres et patetisk forsøg på at komme uden om denne klare bestemmelse.

Så er der børnekonventionen. Efter art. 7 skal et barn fra fødslen have ret til at opnå et statsborgerskab. Men her henviser man til bemærkningerne om statsløsekonventionen, hvor man jo har påvist, at der ingen krænkelse er. Andre bestemmelser i denne konvention som f.eks. art 3, om at alle myndighedsbeslutninger skal være i overensstemmelse med barnets tarv, nævnes ikke.

Hvis mine jurastuderende havde indleveret disse forarbejder, var de utvivlsomt dumpet.

Efter hård kritik blev denne del sløjft – men det gælder stadig for børn, der fødes med mulighed for et andet statsborgerskab end dansk.

Et andet problem med denne type embedsmænd er kommet frem i minksagen.

Embedsmændene bliver så forhåbende på at gennemføre ministerens ønsker, at de glemmer deres første pligt: At sikre at deres minister ikke handler uden hjemmel, dvs. uden for lovens rammer.

Ved det afgørende møde, hvor beslutningen blev truffet, var adskillige departementschefer til stede som vidste, at der kunne være problemer med hjemmelen – men ingen sagde noget.

En af dem forklarede til kommissionen, at han var ret overbevist om, at der ikke var hjemmel – og det var hans indtryk, at politikerne ikke vidste det.

”Men så forklarede du det vel?” spurgte udspørgeren.

”Det var ikke top of mind.” lød svaret..... Vi lader det stå et øjeblik

Jeg er klar over, at ansvaret for hjemmelsspørgsmålet ligger i fagministeriet.

Men jeg er ret sikker på, at en departementschef af den gamle skole, hvis minister havde truffet en vidtrækkende beslutning, som ikke var forudset i mødedokumenterne, havde sørget for at undersøge, at lovgrundlaget var i orden, før hun lod ministeren træde frem på TV for hele Danmark.

Et andet problem for retssikkerheden er, at socialdemokratiet har glemt deres gamle principper om humanitet og solidaritet og har meldt sig ind i konkurrencen om, hvem der kan stramme mest på udlændingeområdet.

Blandt andet har man besluttet, at en udlænding aldrig kan blive dansk statsborger, hvis han på et tidspunkt i sit liv har modtaget en betinget dom

Måske véd politikerne ikke helt, hvor lidt der skal til for at få en betinget dom? Lad mig give et eksempel:

En af mine studenter blev for nylig færdig og ansat ved anklagemyndigheden. Jeg snakkede med ham et par uger senere, hvor han fortalte, at en af hans første sager handlede om en 15årig dreng i 9. klasse. I et frikvarter havde han taget fat i en kæde, som en lidt yngre dreng havde om halsen og sagt til ham: Nu lader du min lillebror i fred.

Drengen fik to røde mærker på halsen og hans forældre meldte den 15årige til politiet for vold. Min students chef havde til hans store forbløffelse sagt, at han skulle kræve en ubetinget straf. ”For det ønsker politikerne ved enhver form for vold.” Heldigvis var det en fornuftig dommer, så drengen slap med en betinget dom – men han vil så aldrig kunne blive dansk statsborger.

Desuden har vi en justitsminister, der mener, at overvågning giver mere frihed og udtaler, at stramning af varetægtsbetingelser er et led i kriminalitetsbekæmpelsen - han glemmer, at varetægtsfanger ikke er dømt endnu.

Nyere stramninger betyder, at bandemedlemmer, seksualdømte og terrordømte har mistet grundlæggende retsgarantier.

De straffes hårdere, de kan ikke få udgang eller prøveløsladelse.

De kan idømmes forbud mod ophold i særlige områder efter løsladelse. Deres boliger kan ransages uden dommerkendelse og uden konkret mistanke.

Jeg sagde i begyndelsen, at det tager tid at opbygge et demokrati og en retsstat – til gengæld er det uendeligt let at rive det ned. Nogle få velvalgte bestemmelser som i Polen – eller den danske model, hvor der skæres skive for skive af pølsen.

Tak for ordet.